

KUZHEY KIBRIS'I KAPSAYAN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN UYGULANABİLİRLİĞİ: 2009 KARPAZ DENİZ MİRASI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Matthew HARPSTER*

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs • Deniz Arkeolojisi • Kültürel Miras Yönetimi • UNESCO

Özet: Yaklaşık otuz yıl aradan sonra Kıbrıs'ta sualtı mirası belgelendirme çalışmaları, Karpaz Yarımadası'nın güney kıyılarında Karpaz Sualtı Mirası YüzeY Araştırması Projesi'yle birlikte 2008 ve 2009 sezonlarında yürütülen çalışmalarla yeniden başlatılmıştır. Bölgedeki kültürel miras idaresinden sorumlu yetkili yerel kurumların koruma ve alan yönetimi girişimlerine de katkıda bulunmayı amaçlayan bu proje, Birleşmiş Milletler tarafından işgal toprakları şeklinde algılanan alanlarda, ne tür arkeolojik çalışmaların yapılabileceğini ve bu çalışmaların ne şekilde yürütüleceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu proje, UNESCO 1954 Lahey Sözleşmesi'nin ve 1999'da kabul edilen İkinci Protokol'ün Kuzey Kıbrıs'ta uygulanması kapsamlarında iki önemli olanağı değerlendirerek hem UNESCO'nun yönlendirici esasları doğrultusunda deniz bağlantılı yüzeY araştırmaları yürütmeyi ve bu doğrultuda yöntemlerin nasıl geliştirilmesi gerektiğini hem de UNESCO'nun yönlendirici kurallarının sunduğu olasılık derecelerinin arazi çalışmaları ile sınımlarına dair olanakları değerlendirir. Görüleceği gibi, UNESCO yöntemlerinin işlevselliği zaman içerisinde büyük ölçüde azalmış ve özellikle Kuzey Kıbrıs bağlamında, Birleşmiş Milletler'in tasarlayamadığı bir politik dinamik içerisinde anlamsızlaşmıştır.

FIELD-TESTING INTERNATIONAL CONVENTIONS IN NORTHERN CYPRUS: THE 2009 KARPAZ MARITIME HERITAGE SURVEY

Keywords: Cyprus • Maritime Archaeology • Cultural Heritage Management • UNESCO

Abstract: The 2008 and 2009 expeditions of the Karpaz Maritime Heritage Survey along the southern shore of the Karpaz Peninsula, Cyprus, were opportunities to re-start the documentation of the maritime cultural resources along the northern-Cypriot coastline after a hiatus of over three decades, and an effort to aid local efforts to manage this resource. In light of the ongoing application of the UNESCO 1954 Hague Convention and the 1999 Second Protocol in northern Cyprus, both of which recommend what, and how, archaeological activity may proceed in regions considered by the United Nations to be occupied territory, this was also a rare opportunity to do two things. First, to develop underwater survey methodologies that operate within the UNESCO guidelines and, second, to test the UNESCO guidelines in the field. As will be demonstrated, the efficacy of the UNESCO mechanisms diminishes over time and, particularly in northern Cyprus, within a political dynamic for which they were not intended.

* Matthew Harpster, University of Birmingham, Classics, Ancient History and Archaeology ARTS 304, B15 2TT Edgbaston – Birmingham / UNITED KINGDOM, e-mail: m.harpster@bham.ac.uk

Giriş

Kıbrıs'ın güney kıyılarında 1960'lerden itibaren birçok arkeolojik çalışma yürütülmesine karşın, sualtı araştırmaları açısından adanın kuzey kıyılarına neredeyse hiç dokunulmamıştır¹. 1950'lerden 1970'lerin başına kadar, adanın tümünü içeren arkeolojik sualtı araştırmalarının sayısı giderek artmıştır. Ancak 1970'lerden sonra yaşanan askeri müdahaleler sonucunda adanın %82'sini kapsayan kuzey bölgesinde sürdürülen arkeolojik çalışmalar, "1954 Hukuk Usulüne Dair Sözleşme" ve daha sonra da "1999 İkinci Protokol" bağlamında ele alınmıştır. Bu protokollerin yanı sıra, Kıbrıs'ın karmaşık politik yapısı Kuzey Kıbrıs'ta kara ve sualtı araştırmalarına ciddi boyutta kısıtlamalar getirmiştir. Bu durum özellikle adanın kuzey tarafının deniz tarihi araştırmaları ve deniz bağlantılı kültürel mirası çalışmalarını büyük sekteye uğratmıştır.

2008 yılında Kaleburnu / Galinoporni'de uluslararası bir ekip tarafından yürütülen Geç Tunç Çağı arkeolojik araştırmalarına bağlı olarak oluşturulan "Karpaz Deniz Mirası Yüzey Araştırması Projesi" (Karpaz Maritime Heritage Survey/KMHS) kapsamında yarımada'nın güney kıyılarında çalışmalar başlatılmıştır. Projenin öncelikli amaçları, adanın deniz bağlantılı kültürel mirası üzerine araştırmaların uzun bir aradan sonra yeniden yürütülebilmesi ve bu araştırmalardan ortaya çıkacak kültür varlıklarının yerel yönetimler tarafından ele alınarak koruma ve geliştirme prog-

ramları üretilmesine katkılar olarak iki başlık altında toplanabilir. Ayrıca proje aracılığıyla, UNESCO'nun sualtı arkeolojisi için öngördüğü esasların pratikte uygulanabilirliğinin sınanması olanağı doğmuştur.

Kuzey Kıbrıs'ta Deniz Bağlantılı Arkeolojik Araştırmaların Geçmişi

1950'lerde sualtı dalışlarının skuba donanımı ile birlikte gelişerek yaygınlaşmasından önce, Kıbrıs'ta yürütülen deniz bağlantılı araştırmalar Joan du Plat Taylor'un başlatmış olduğu araştırmalarla sınırlıydı. Ayrıca bu araştırmalar, Roma Dönemi'ne ait sahil kenti olan Ayios Philon'da 1935, 1937 ve 1938'de yapılan çalışmalarda olduğu gibi liman kalıntılarına odaklanarak ağırlıklı olarak karada yürütülmekteydi (Res. 1)². Sualtında gerçekleştirilen sistematik yüzey araştırmaları ilk defa 1950'lerin sonlarına doğru İngiliz ordusu mensupları tarafından Kıbrıs'ın batısında, Paphos ve Lara sahillerinde yürütülmüş olup ancak 1965'te, Witold Daszewski'nin Nea Paphos'un antik limanındaki yüzey araştırmalarıyla profesyonel boyutlara ulaşmıştır³. Bu araştırmaların önemini algılayan Michael Katzev, 1967 yılının Eylül ayında Doğu Akdeniz'de arkeolojik deniz araştırmalarının yürütülmesini amaçlayan Kıbrıs Sualtı Arkeolojik Araştırmaları'nı (Cyprus Underwater Archaeological Sarch/CUAS) başlatmıştır. Bu enstitü kapsamında yürütülen araştırmalar kısa soluklu olmalarına karşın, Kıbrıs'ın bu dönemde Doğu Akdeniz'de sualtı arkeolojisinin merkezi konumuna

¹ Örneğin bkz. Frost 1970; Engvig – Beichmann 1984; Leonard 1995; Leidwanger 2007; Demestic-ha 2011.

² Taylor 1980; Hirschfeld 2007.

³ Frost 1970, 22; Daszewski 1981; Hohlfelder 1995, 196-197.

gelmesinde önemli rol oynamıştır⁴. M. Katzev, adanın batısında bulunan Akamas Yarımadası, Paphos kıyıları ve adanın doğu ucundaki San Andreas burnunda çalışmalar yürütmüştür.

Bu çalışmaların ardından CUAS grubu Girne şehrinin hemen kuzeyinde denizin altında geç 4. - erken 3. yüzyıla tarihledikleri seksen Rodos ve Samos amphorasından oluşan bir tepe saptayarak buluntuların deniz tabanında kısmen gömülü bir gemi batığına ait olduğu sonucuna varmıştır⁵. 1968 ve 1969 yıllarında yürütülen arkeolojik kazılar sayesinde Geç Hellenistik - Erken Roma dönemlerine tarihlenen denizcilikle bağlantılı benzersiz buluntular ortaya çıkarılırken, %60'ının korunageldiği anlaşılan, dolayısıyla zamanımıza dek deniz tabanında bulunan ve denizaltından çıkartılan en iyi korunagelmiş antik tekne özelliğine sahip, oldukça önemli bir batık kalıntısı daha ortaya çıkartılmıştır. O güne kadar bulunan en önemli örneklerden biri olan bu batık, yerel yetkililer tarafından Girne'nin Haçlı Seferleri'ne tarihlenen kalesindeki galeriler restore edildikten sonra, devamlı korunacağı, konservasyonunun yapılacağı ve kalıntılarının teşhire sunulacağı alanlara yerleştirilmiştir. Kısa süre içerisinde Girne batığının, antik Salamis şehir kalıntılarının, antik Salamis şehir kalıntılarının, Kuzey Kıbrıs'taki en popüler ikinci turist odağı konumuna geldiği saptanmıştır⁶. Kıbrıs'ta çalışmalarına devam eden M. Katzev'in teşvikleriyle Lefkoşe'de 1973'te George Bass tarafından Amerikan Sualtı Arkeoloji Enstitü-

sü'nün (American Institute of Nautical Archaeology/AINA) temelleri atılmıştır. Bundan sonra iki yıl boyunca AINA tarafından Türkiye sahillerinde yürütülen yüzey araştırmaları Kıbrıs'taki bu merkezden yönetilmiştir⁷. CUAS üyelerinden Jeremy Green 1969 yılında San Andreas Burnu'na geri dönerek (Res. 1) dört sezon sürecek yeni yüzey araştırmalarını başlatmıştır. Buradaki çalışmalarını süresince, daha sonra Akdeniz'in başka bölgelerinde de etkin olacak metal detektör, manyetometri ve yankılı derinlikölçer (echo sounders) ile işlevsellik kazanacak yeni yöntemler üretmiştir⁸. İsrail kökenli Elisha Linder ve Avner Raban tarafından 1971'de Kıbrıs kıyılarında liman araştırmaları başlatılmıştır. Nicholas Flemming tarafından da 1973'te Salamis kıyılarına odaklanılmıştır⁹. Bu çalışmaların ardından, Cambridge Üniversitesi'ne bağlı Sualtı Araştırmaları Grubu (Underwater Exploration Group) 1974'te arkeolojik araştırmalar yürütmek amacıyla Salamis'e gelmiştir. Ancak, aynı yılın Temmuz ve Ağustos aylarında adaya yapılan Rum ve Türk askeri müdahalelerinden dolayı bu girişim yarım bırakılmak durumunda kalmıştır¹⁰.

UNESCO Yönetmeliklerinin Kuzey Kıbrıs Uygulamaları

Askeri müdahaleler nedeniyle ada kapsamında yürütülen tüm sualtı arkeolojik çalışmaları durdurulmuştur. Bu dönemin ardından ilk uluslararası çalışma-

⁴ Katzev 1974, 177.

⁵ Katzev 1974, 182-184.

⁶ Katzev 1975, 339.

⁷ George Bass ile kişisel görüşme, Kasım 2007.

⁸ Green 1970, 4, 40; 1973, 171; Parker 1981, 326-329.

⁹ Flemming 1974, 163; Raban 1995, 163, 165-168.

¹⁰ Anonim 1974.

lar yedi yıllık bir aradan sonra 1980'de Kiti Burnu kıyılarında İsveçli bir grup tarafından yeniden başlatılmıştır¹¹. Bu dönemde gelişen yeni politik dengelerle bağlantılı olarak Kıbrıs topraklarının kuzeyde kalan ve yüzde otuzsekiz kadar bir alanını kontrol altına alan Türk ordusunun da, adadaki arkeolojik çalışmaların gidişatını yakından etkilemiş olduğu görülmektedir. Askeri güçlerin adadaki varlıklarının devamlılığı ve bununla bağlantılı olarak yerel yönetimdeki altyapı eksikliği, bu bölgede, "1954 Hukuk Usulüne Dair Lahey Sözleşmesi" olarak da anılan UNESCO Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi'nin kabulüne neden olmuştur. Huzursuzluk dönemlerinde, uluslararası muhalif taraflar arasında oluşabilecek şiddet ortamlarında veya kaza eseri doğacak zararlara karşı taşınabilir kültürel mirası korumayı amaçlayan yönetim prosedürleri içeren bu sözleşme, taşınabilir kültürel mirasın güvenli bölgelere nasıl nakledilebileceğine dair malumatın yanı sıra, taşınmaz nitelikteki yapıların ve sanat eserlerinin nasıl askeri amaçla kullanımdan ve hasardan korunabileceklerine dair bilgiler de içermektedir. Adanın Rum tarafının da kabul ettiği (1954) sözleşme ilkeleri, Türk tarafının da kabul ettiği ve kullandığı (1965) yegâne uluslararası nitelikte ve yönlendirici mevcut prensipleri içermekte ve dolayısıyla 1974 sonrasında oluşan gelişmeler bağlamında her iki tarafın da benimsediği ve uyguladığı kuralları kapsamaktadır¹². Aslına bakılırsa bu ilkeler, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan geniş çaplı

tahribat ve yağmacılık nedeniyle, UNESCO tarafından hazırlanan ve yürürlüğe konulan 2. Sözleşme'nin içeriğinden oluşmaktadır. Ancak Kıbrıs'taki politik ortamın gittikçe artan karmaşıklığı ile bağlantılı olarak gittikçe uzayan barış süreci dâhilinde Sözleşme'nin Kuzey Kıbrıs kapsamındaki etkinliğinin devamlılığının ne 1954'teki Sözleşme'nin ilkelerini hazırlayan Devletler Grubu'nun, ne de 1974'te Birleşmiş Milletler'in tahmin edebilecekleri boyutlarda kalmadığı görülmektedir.

Yaklaşık yirmibeş yıl boyunca Kuzey Kıbrıs'ta yürütülen arkeolojik çalışmalar, öncelikli olarak Birleşmiş Milletler 1954 Lahey Sözleşmesi kapsamında yönlendirilmiştir¹³. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın son evrelerinde UNESCO ve Birleşmiş Milletler tarafından üretilen sözleşmenin ilkelerinin, bu dönemin dinamiklerine özgü bir idealizme dayandığı açıktır. Öncelikli olarak, bir devletin başka biri tarafından işgalini içeren durumlar göz önüne alınmıştır. Bu kapsamda, iki muhalif arasında en az düzeyde işbirliği olabileceği varsayılarak, işgal edilen tarafın yürüteceği tehlike altındaki kültürel mirasın koruma çalışmalarında işgal eden tarafın da destek sunacağı varsayılarak çeşitli tavsiyeler içeren sözleşme prosedürleri hazırlanmıştır (UNESCO 1954: Madde 5). İkinci olarak, Sözleşme'nin önerdiği çözümler, tamamen ileride oluşabilecek anlaşmazlık ve mücadele süreçlerinin kısılgına ve

¹¹ Engvig – Beichmann 1984, 181.

¹² Toman 2010, 2-3.

¹³ Bunun yanı sıra, "1970 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşmesi"nin 11. maddesi Kıbrıs'ta kültürel mirasın kanunlara aykırı olarak taşınma veya ticatine karşı önlemler alınmasını öngörmüştür.

çatışmaların akıbetinde uzun süreli belirsizlik doğurmayacağı varsayımlarına dayanır. Gerçek anlamıyla kazı ve yüzey araştırmaları konularına hiç değinmeyen Sözleşme, istila durumlarında yapılması gerekenleri ele alırken, içerik olarak sadece *korumadan* bahseder. Üçüncü olarak vurgulanması gereken nokta ise 1983'de Kıbrıs Türk toplumu tarafından kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sayesinde durumun daha da karmaşık bir boyuta ulaşmış olduğudur. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs'ın kültürel mirası üzerinde sorumluluk sahibi olan bu siyasi idari sistemin sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmış olması vurgulanması gereken bir husustur. Lahey Sözleşmesi, başka olasılıklar ve dengeler gözetmeksizin, ilgili tarafları sadece "işgal eden" veya "işgal edilen" olarak tanımlayan, hiçbir esneklik göstermeyen ve üstelik bu iki ilgili tarafın ancak farklı üçüncü bir tarafın gözetimi altında faaliyet gösterebileceği bir duruma düşürür. Adanın sahip olduğu kültürel varlıkların idaresi, zaten on yıl süren politik bir karmaşa silsilesi kapsamında yürütülmekteyken, Lahey Sözleşmesi dâhilinde çok daha karmaşıklaşarak verimsizleşen bir sistemin kontrolüne mecbur bırakılmıştır.

1974'teki askeri müdahaleleri izleyen yirmi yıl süresince Kuzey Kıbrıs'ın kültürel varlıkları üzerinde uluslararası araştırma veya çalışma girişimleri tamamen durmuştur. Bu bölgenin kültürel varlıkları üzerinde hem Kıbrıs Rum hem de Kıbrıs Türk kesimleri yetki sahibi olduklarını savunmuştur. Ancak, Birleşmiş Milletler tarafından Kıbrıs Rum kesimi hukuki kontrol ve müdahale haklarına sahip görülse de Kıbrıs Türk kesimi ha-

len erişim yetkisine sahip konumdadır. İki taraf arasında kabul görececek bir anlaşma sağlamayı başaramayan Birleşmiş Milletler ile birlikte askeri müdahale veya istila sırasında koruma amaçlayan öneriler içeren "1954 Lahey Sözleşmesi", uzun vadeli ve karmaşık bir politik ortam içerisinde çözüm yerine kasıtsız da olsa hiç bir yönde eyleme izin veremeyen, tamamen işlevsiz ve verimsiz bir ortam oluşmasına neden olmuştur.

1999'da onaylanan UNESCO'nun İkinci Protokolü'nün sağladığı ek düzenlemeler 1954 Lahey Sözleşmesi'nin içeriğinin güncellenmesine yardımcı olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından işgal altında olarak görülen bölgelerdeki eylem ve etkinliklere düzenlemeler getiren Lahey Sözleşmesi'ndeki 5. Madde'nin içeriğini oluşturan tavsiyeleri tekrarlayan 9. Madde arkeolojik kazıları da kapsamaktadır. Madde 9, paragraf 1, fıkra (b)'ye göre: "...[başka bir Taraf ülkenin sınırlarını kısmen ya da tamamen işgal eden bir diğer Taraf ülkenin işgal edilen bölgede] kültürel varlığı koruma ve kaydını tutma amacı dışındaki her türlü arkeolojik kazı [çalışması yürütmesine yasaklama getirilmesi gerekir]". Bu sözleşme kurallarının alışılmış yorumlarına bakılırsa, işgal altında olarak kabul edilen bölgelerde yürütülecek arkeolojik kazıların Birleşmiş Milletler'in çıkarlarıyla çakışmaması gerekmektedir. Buna ek olarak, kültür varlıklarının sadece insanlar tarafından tehdit altına alınmış olduklarının gösterilmesi gerekmektedir. Bu olgu uygulamaya döküldüğünde, sözleşmenin içeriğindeki anlam belirsizliklerinin ciddi sorunlar yarattığı görülmektedir. Örneğin, sözleşmenin uygulanmasının Karpaz Deniz Mirası

Yüzey Araştırması kapsamında 2009'da yürütülen araştırmaları anlamsız bir hukuki çelişkiler silsilesine sürüklediği ve bilimsel anlamda ciddi boyutta kısıtlamalara neden olduğu dile getirilebilir.

Yüzey Araştırmasının Arka Planı ve Kullanılan Yöntemler

2008'de başlayan sualtı araştırmaları, Karpaz Deniz Mirası Yüzey Araştırması Projesi kapsamında Kıbrıs Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Almanya Tübingen Üniversitesi'nden araştırmacılar tarafından alınmış izin çerçevesinde, Kaleburnu/Galinoporni yakınlarındaki Kral Tepesi'nde bulunan Geç Tunç Çağı kalıntılara odaklı arkeolojik çalışmalara bağlı olarak başlatılmıştır¹⁴. 14 km uzunluğunda bir alanı içeren araştırma bölgesi, güneybatıda Tunç Çağı yerleşimi Nitovikla'dan kuzeydoğuda Melissaros Ormanı yakınlarındaki liman işlevi gören doğal barınağa kadar uzanır (Res. 1). 2008 ve 2009 sezonlarında gerçekleştirilen projeye Kıbrıs Türk tarafından üniversite öğrencileri ile Türk, Alman ve Amerikalı araştırmacılar katılmış, 2009 sezonunda da İngiliz bir araştırmacı ekibe dâhil olmuştur.

Kıbrıs'taki toplumları etkileyen hassas politik denge ile 1954 Lahey Sözleşmesi ve 1999 İkinci Protokol tarafından sunulan öneriler göz önünde tutularak, Karpaz Deniz Mirası Projesi kapsamında metodolojik olarak, buluntuların incelenerek yerlerinde belgelendirilmesine özen gösterilmiştir. Kıyı şeridinde yürüyerek gerçekleştirilen yüzey araştırmasına ek olarak, sualtı yüzey araştırması denizin sahile yakın alanlarında

şnorkel, sahile daha uzak ve derin alanlarda ise skuba donanımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kuzey Kıbrıs sahillerinde bulunan kültürel varlıkların sualtında araştırılmasına yeniden başlamak ile toplanan bilgi ve alınan sonuçlarla yerel yönetimlere kültürel alan yönetim programları konusunda katkılarda bulunmak, Karpaz Deniz Mirası Projesi'nin öncelikli iki amacını oluşturmuştur. Dolayısıyla, Karpaz Deniz Mirası Projesi'nin çalışmaları sadece gemi batıklarına odaklanmakla kalmayarak, deniz tabanında bulunan tüm arkeolojik kalıntıların belgelenmesini amaçlamıştır. Araştırma yöntemleri kapsamında, 20 m çapında bir yüzeye yayılmış buluntular 'arkeolojik alan' olarak belirlenmiştir. 2008'de beş veya daha fazla buluntu içeren alanlar belgelenirken, 2009'da bu yöntem daha fazla rafine edilerek, 20 m çapında bir yüzeye yayılmış on veya daha fazla buluntu içeren alan arkeolojik alan olarak ele alınmıştır. Görsel kayıtlama amacıyla buluntuların fotoğraflamaları *in situ* olarak deniz tabanında yapılırken alan planları iki farklı yöntem kullanılarak oluşturulmuştur. Deniz altında bir metreden daha az derinlikte yer alan buluntular kıyıda kurulan Total Station ile daha derinde yer alan buluntular ise 3H Site Surveyor programı ile kayıtlara geçirilmiştir. Buluntu alanının ortasındaki tanımlanabilir bir obje merkez alınarak bu objenin 10 m kuzey, güney, doğu ve batısına birer veri/data noktası yerleştirilmiş ve buluntu alanının sınırları belirlenmiştir¹⁵. 3H Site Surveyor programı ile her veri/data noktasından öl-

¹⁴ Bartelheim ve diğ. 2008; Harpster 2010.

¹⁵ Harpster 2010.

çüm alınarak buluntu alanındaki objelerin konumları sabitlenmiştir.

Yüzey Araştırması Sonuçları ve Çelişkiler

2008 ve 2009 yüzey araştırması sezonlarında, Cilaes Adası civarında yoğunlaşmış sekiz arkeolojik alan belgelenmiştir. Kral Tepesi Sualtı (Kral Tepesi Underwater/KTU) 4 ve 5 olarak adlandırılan iki buluntu alanının kıyıya yakın olduğu, diğer altı alanın ise 18 m'den daha derin olan bölgelerde bulunduğu saptanmıştır. KTU 6'da kulplu dört adet Kıbrıs kökenli Arkaik amphora parçası, bunların yanı sıra MÖ 7. ve 3. yüzyıllar arasına tarihlenen Kıbrıs veya Levant kökenli, tipoloji olarak B, C veya D'ye ait altı adet sepet şeklinde kulp ve taban parçaları saptanmıştır. MÖ 1. yüzyıla tarihlenebilecek Dressel 1B amphora tipine ait iki ayrı parça da bu alanda bulunmuştur. Bunların yanı sıra, bir adet MS 3.-4. yüzyıllara tarihlenebilecek Kapitāt Tip 2 amphoranın üst kısmı buluntular arasında sayılabilir¹⁶. KTU 7'de ise Girit, Knidos, Samos veya Kos amphoraları, sepet şeklinde kulp parçaları ve bir adet küçük taş çapa saptanmıştır¹⁷. İncelenen bölgelerden en derinde yer alan KTU 8'de ise Sakız, Kos, Filistin ve genel Ege kökenli Helenistik ve Roma Dönemi amphoraları yer alır (Res. 2)¹⁸.

2008 sezonunda bulunan, ancak 2009 sezonunda ziyaret edilerek çalışmalar yürütülmüş önemli alanlardan birisi olan KTU 2'de beş taş çapa tespit edilmiştir. Bu alanda ayrıca MÖ 5. veya 4. yüzyıla tarihlenen bir Sakız amphorası

ve 26 adet Roma Dönemi'ne tarihlenen mermer *opus sectile* bulunmuştur. Yağmacıların özellikle bu malzemeye odaklanmalarından çekinildiğinden, 2008'de alandaki tüm *opus sectile* buluntularını içeren plan çalışmalarına başlanmıştır¹⁹. Renklerinin gözle görülebilir nitelikte beyaz ve açık sarı olmalarından, oldukça sığ bir alanda bulunmalarından (yaklaşık 8 m) ve ebatlarının küçük olmasından dolayı hem su yüzeyinde fark edildikleri hem de taşınmalarının oldukça kolay olduğu tespit edilmiştir (Res. 3 - 4). 2008 sezonunda mermer buluntuların kayıt altına alınmalarına odaklanan araştırmalar, alanın güneyindeki seramik buluntularını ancak kısmi olarak kayıt altına alabilmiştir. Eksik kalan çalışmalar ise 2009 sezonunda tamamlanmıştır²⁰.

KTU 2'ye 15 Ağustos 2009'da geri dönen ekip, alanın bir yıl içerisinde zarar gördüğünü üzülerek fark etmiştir. Alandan 5 adet *opus sectile*'nin yok olduğunu fark eden ekip, bunların 2, 8, 9, 22 ve 23 numaralı mermerler olduğunu saptamıştır (Res. 5). Bu buluntuların en azından bir kısmının denizin hareketliliği sonucu deniz tabanına gömülmüş olabileceklərini umarak alanın bazı yerlerinde, tabanın 5 - 10 cm altına bakılmış ancak ne yazık ki herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. 5 numaralı mermer ve diğer parçalar üzerinde yapılan araştırmalar, bu parçaların halen orijinal yerlerinde bulduklarına, fakat 6 numaralı *opus sectile* parçasının yerinden kaldırılarak götürüldüğüne işaret etmektedir. En az beş mermer parçanın daha yerlerinden oynatıldığını gösteren bulgular, durumun

¹⁶ Peacock – Williams 1986, 89.

¹⁷ Whitbread 1995, 82, 107-108.

¹⁸ Whitbread 1995, 81-82, 135.

¹⁹ Harpster 2010.

²⁰ Harpster 2010, 15-16.

daha da karmaşık hale gelmesine neden olmuş ve 16, 17, 19, 21 ve 24 numaralı parçaların yerlerinin en az 20 cm değiştiğini göstermiştir. Örneğin, orijinal buluntu yerinden yaklaşık 5 m kadar güneybatıya taşınan 19 numaralı parça yeni bir buluntu olarak kayda geçirilse de kısa süre içerisinde durum anlaşılacak arkeolojik alana yapılmış müdahale kapsamında oluşan hatalar düzeltilmiştir. İlk olarak parçaların doğal yollarla yerlerinden oynamış olabilecekleri düşünülse de bu olasılıktan kısa sürede vazgeçilmiştir. Doğal etkenler kapsamında tüm buluntuların yerlerinin aynı yönde güneye doğru değişmesi gerekirken bazı buluntuların güneye, ikisinin güneybatıya, ikisinin güneydoğuya ve bir tanesinin ise güneye doğru hareket ettiği anlaşılmıştır. Aynı zamanda, alandaki mermerlerin hepsinin aynı şekilde yer değiştirmedeği görülmüştür. 22 cm uzunluğunda ve 15 cm genişliğindeki 16 numaralı mermer parçanın güneybatıya doğru kaydığı, ancak bu parçadan bir metreden daha az bir uzaklıkta bulunan ve daha küçük olan 14 numaralı altıgen bir mermer parçanın yerinden oynamamış olduğu gözlenmiştir. Mermer parçalarının seçilerek yerlerinden oynatıldıklarına ilişkin veriler, teknelerden sallandırılan balık ağlarının deniz tabanını tarayarak alana zarar verme olasılığını da azaltmıştır. Buna karşın, kuvvetli rüzgârlarda yavaş da olsa güneye doğru sürüklenen gemilerin çapalarının, deniz tabanını tarayarak bazı mermerleri yerlerinden oynatmış olmaları ihtimalini de gündeme getirmiştir. Olasılıklara, dalgıçların bu mermerleri yerlerinden rastgele oynatmalarını da eklemek gerekir. Ancak, ha-

reket etmiş tüm mermerlerin güneye doğru kaymaları bu olasılığı çürütür. Sonuçta, mermerlerin bulunduğu alanın olası yağma ve daha fazla hasara maruz kalma tehlikeleri göz ardı edilemez. Proje 2009'da, KTU 2'deki arkeolojik alanın haritalanması ve belgelenmesi çalışmaları tamamlanamadan sonlandırılmıştır. Yürütülen çalışmaların gerçekleştirildiği alanın tehdit altında olması, tüm Karpaz Yarımadası'nın araştırılarak belgelendirilmesinin gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Benzer tehlikelerin varlığı, alanın en kısa zamanda sistematik arkeolojik kazılarla kurtarılması gerekliliğini açıkça ön plana çıkarmıştır. Birleşmiş Milletler'in Kuzey Kıbrıs'ı işgal edilmiş topraklar olarak nitelendirmesi ve 1999'daki İkinci Protokol, 9. Madde'nin bu niteliğe sahip alanlarda bulunan tehlike altındaki kültür varlıklarının kazılarla kurtarılmasını ön görmesi göz ardı edilemez. Kıbrıs adasındaki politik dengelerin hassas karakteri ve Kuzey Kıbrıs'taki yetkililerin konumlarının uluslararası olarak yasal belirsizliği, arkeolojik kazıların ne yazık ki görüldüğü kadar basit olmadığını vurgular. Arkeolojik alanın bütünlüğünü etkileyen tehlikelere karşı çözüm olarak kazılar öngörülüyor olsa da bu uluslararası düzenekler, hangi tarafların araştırma izni verme, çalışmaları denetleme ve arkeolojik malzemeyi koruma yetkisine sahip olabileceği konusunda herhangi bir yönetmelik sunmamaktadırlar.

1954 Lahey Sözleşmesi'nin içeriğine bakarsak, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Cumhuriyeti ile işbirliği içinde Kuzey Kıbrıs'ın kültürel varlıklarını ko-

ruma sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'ne 1999 İkinci Protokolü yetki imkânı tanımadığından, tehlike karşısında kazı içeren herhangi bir arkeolojik çalışma kapsamında protokolün mevzuatlarına sadık kalma zorunluluğu da tanımamaktadır. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmakta, dolayısıyla Türkiye tarafından Kuzey Kıbrıs topraklarında araştırma hakkı sadece Kuzey Kıbrıs yetkililerine verilmektedir.

Kıbrıs'taki güncel politik dengeler kapsamında, hem Kuzey Kıbrıs'taki yetkililer hem de Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bağlı Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, adanın %38'ini kapsayan kuzeyinde de yürütülecek arkeolojik çalışmaların izin ve denetleme haklarını ellerinde tuttuklarını savunur. Kıbrıs Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler tarafından meşru taraf olarak tanınıyor olsa da erişimi kontrol eden taraf Kıbrıs Türk kesimidir. Üstelik kendi topraklarında Kıbrıs Rum kesiminin hiç bir olası yetkisini tanımamaktadır. Bir alanda çalışma yürütmek için aynı zamanda iki taraftan birden izin talep edilip alınamayacağına göre, çalışma izninin arkeolojik alana sahip olan Kıbrıs Türk kesimine bağlı olduğu söylenebilir. Ancak alınacak iznin Birleşmiş Milletler tarafından tanınmayacağı olasılığı da göz önünde tutulmalıdır. Güncel durumun kendi içinde çelişir bir boyuta ulaştığı açıktır.

Son olarak da vurgulamak gerekir ki, bu bölgeye hâkim olan Kuzey Kıbrıs yetkililerinin izni dışında hiç bir araştırma yürütülemeyeceği gibi, kazılardan ele geçen tüm kültür varlıklarının buluntu

alanlarına hakim yönetimlere, yani Kuzey Kıbrıs yönetimine ait olacağı da kabul edilmesi gereken aşikar bir durumdur. Ancak, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından, hatta uluslararası birçok toplum tarafından, bu durum Kuzey Kıbrıs kapsamında yağmacılık olarak algılanmaktadır. Buna karşın ortaya konulan tutum kapsamında, buluntuların Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Eserler Dairesi'ne teslim edilmesi, özellikle iki toplumu ayıran ve Birleşmiş Milletler tarafından denetlenen Yeşil Hat'tın öbür tarafına kültür varlıklarının herhangi bir nedenle taşınması, Kıbrıs Türk toplumu tarafından, sözleşme kurallarına dayandırılarak da, hırsızlık olarak nitelendirilecektir. Aynı zamanda, bu malzemenin koruma amaçlı arkeolojik kazılara tabi olması, Birleşmiş Milletler'in 1999 İkinci Protokolü kapsamında öngörülen mevzuatın kendisini çiğnemek anlamına gelir ki bu durum olanaksız politik öneriler sunmakta ve imkânsız bir durum yaratmaktadır. Bu kısır döngü kapsamında, arkeolojik malzemenin düzenli aralıklarla ziyaret edilmesini öngören Karpaz Deniz Mirası Yüzeysel Araştırması, sualtında saptanan kültürel varlıkları ileride takip edilmek üzere buluntu alanlarında *in situ* bırakmıştır.

Çalışmalarda İlerlemeler ve Duraklamalar

Karpaz Deniz Mirası Yüzeysel Araştırması, proje olarak çok kısa bir zaman sürmüştü olsa da birkaç alanda sonuç alınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Öncelikle, Kıbrıs'ın kuzey kıyılarında bulunan deniz mirasının belgelenmesi ve korunması yönünde öncül ve önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca, Kıbrıs Türk

tarafından projeye katılan üniversite öğrencileri yerel kültürel miras ve korumacılık konularında bilgi ve deneyim kazanarak, Kıbrıs Türk toplumunun ileride yürüteceği çalışmalarda yönlendirici katkılarda bulunabilecek bir eğitim zemini ne sahip olmuşlardır.

İkinci ve aynı derecede önemli olan bir diğer nokta ise, Karpaz Deniz Mirası Yüzeysel Araştırması'nın, 1954 Lahey Sözleşmesi ve 1999 İkinci Protokol içeriğindeki yönlendirici mevzuatın, deniz mirasını içeren arkeolojik çalışmalara etkilerini ve uygulanabilirliğini sınamış olmasıdır. Yürütülen yüzeysel araştırmaları, bu iki anlaşmaya uyularak gerçekleştirilen ilk sualtı çalışmalarını temsil etmektedir. Açık ve net bir şekilde görülmüştür ki fiilen yürütülen çalışmalardan alınan sonuçlar bu anlaşmaların hedeflediği amaçlardan çok daha sınırlı kalmıştır. Bu nedenle yürütülen bu yüzeysel araştırmalarının kısıtlı sonuçlarına bakarak diyebiliriz ki yüzeysel araştırmalarıyla deniz tabanındaki kültürel mirası bulmak, incelemek ve haritada işaretlemek mümkün olsa da deniz tabanındaki herhangi bir buluntuya belgeleme amacıyla bile dokunulamaması ve hiç bir şekilde yerlerinden oynatılmaması, arkeolojik malzemeler üzerinde ayrıntılı bilimsel çalışmaları ciddi boyutta sınırlamaktadır. Üstelik *in situ* malzeme üzerinde herhangi bir müdahale olmadan yapılan çalışmalar nitelik olarak kısıtlı bilgi sunduğundan bu raporun içeriğindeki hiç bir tipolojik tanımın kesin olamayacağını vurgulamak gerekir. Bu kısıtlamalardan dolayı araştırmaların sadece deniz tabanında gözle görülen buluntularla sınırlı kaldığı, belgeleme ve fotoğraflama ama-

cıyla kumlardan veya tortulardan arındırma gibi yüzeysel temizliklerin dahi eleştiri kaynağı oluşturduğu dile getirilebilir. Bir buluntunun fotoğraflama amacıyla üzerindeki kumlardan arındırılması için yapılan temizliğin hangi kademesi arkeolojik kazı, dolayısıyla ihlal olarak nitelendirilebilir? Aynı zamanda oluşan bir başka olumsuz durumun da 2008 ve 2009 sezonlarında kaydedilen *opus sectile* buluntularının korunmalarının yetersiz olduğu vurgulanmalıdır. Hiç kuşkusuz bu nitelikteki malzeme, doğu Akdeniz'de, hatta Kıbrıs'ta nadir görülen bulgulardır. Buna karşın, belirsiz, tehdit altında veya zarar verici politik ortamlardaki kültürel varlıkların kurtarılmasını öngören 1954 Lahey Sözleşmesi ve 1999 İkinci Protokol'ün herhangi bir kurtarma çalışması yürütülmesine imkân tanımamasının da olumsuz bir ortam yarattığı gözler önüne serilir. Bu sözleşmelerin kendi içeriklerindeki statik nitelikler, uygulandıkları şartların ve ortamların hiç de statik olmayan yapıları ile karşıtlık yaratmaktadır. Örneğin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması, Kıbrıs toplumlari arasında devam etmekte olan ikili görüşmeler ve 2003 yılında geçişe açılan Yeşil Hat, halen etkin olan sosyal ve politik durumun hem değişkenliğini hem de devamlılığını gösterir. Sözleşmelerin esnek olmayan niteliklerinin ve kısıtsız da olsa, on yıllar boyunca uygulanmalarından kaynaklanan anlam belirsizliklerinin, araştırma ve kurtarma çabalarında engelleyici boyutlara ulaştığı ve hatta kültürel mirasın kendisine zarar yaratabilecek tehlikeli durumlara neden olduklarını maalesef vurgulamak yerinde olacaktır.

Teşekkür

Kaleburnu/Galinoporni'deki sualtı yüzey araştırmalarının tasarım, yürütme ve tamamlanma aşamaları birçok bireyin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Özellikle Emine Pilli ve Figen Caner'e uzmanlık ve bilgileri ile bizleri yönlendirdikleri ve Uwe Müller, Martin Bartelheim ve projelerinin tüm ekip üyelerine bizlere verdikleri destek için teşekkürlerimi sunar, Lothar Herling'i rahmetle anmak isterim. Dalış Güvenlik Görevlisi olarak her iki araştırma sezonunda da bizlerle çalışan Tuncay Sadıkoğlu'nun gösterdiği sabır ve bize sağladığı lojistik yardım son derece değerliydi. Arazi çalışmalarımız, azimli, hevesli ve çalışkan ekip üyelerimiz, Michaela Reinfeld, Sevil Peker, Giles Richardson, Hasan İstilözlü ve Hüseyin Aydın'ın başarıları ve 2009'da almış olduğumuz National Geographic Konservasyon Vakıf Bursu (Conservation Trust Grant) sayesinde tamamlanmıştır. Son olarak, Elif Denel'e bu makalenin Türkçe çevirisinde ve Fahri Dikkaya ile Zeynep Çizmeli Ögün'e de redaksiyon yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Resim Listesi

- Resim 1:** Karpaz Yarımadası'nın haritası. Gri alanlar 2008 ve 2009 sezonlarında yapılan yüzey araştırmaları sırasında taranan bölgeleri içermektedir (Matthew Harpster).
- Resim 2:** KTU 8'de bulunan Koan veya Sakız tipi amfora (Michaela Reinfeld).
- Resim.3:** KTU 2'de bulunan iki parça *opus sectile*. Altıgen mermer parçasının her bir kenarı 9.2 cm uzunluğundadır (Matthew Harpster).
- Resim 4:** KTU 2'nin merkezinde bulunan 20 numaralı mermer ve 1 numaralı çapa (Michaela Reinfeld).
- Resim 5:** KTU 2'de bulunan *opus sectile*nin planı. Kırmızıyla işaretlenen 12, 8, 9, 22 ve 23 numaralı mermerlerin yakınlarındaki oklar güneye doğru bir kaymanın tespit edildiğini göstermektedir (Matthew Harpster).

Introduction

Unlike the southern coastline of the island of Cyprus, which has been the subject of numerous maritime archaeological studies since the 1960s, the northern coastline is almost untouched¹. Maritime archaeological investigations began on Cyprus in the 1950s, and reached a peak in the early 1970s, but the ensuing military interventions on Cyprus meant that the northern 38 percent of the island became subject to recommendations within the 1954 Hague Convention and, more recently, the 1999 Second Protocol. The recommendations within these mechanisms, as well as the complex political dynamics on Cyprus, dramatically curtailed archaeological investigations on land and under water in northern Cyprus, creating distinct lacunae in our knowledge of the island's maritime cultural resources.

Collaborating with the international team investigating the Late Bronze Age site at Kaleburnu / Galinoporni, however, an international underwater expedition to catalogue maritime heritage along the southern shore of the Karpaz Peninsula, called the Karpaz Maritime Heritage Survey (KMHS), began in 2008. Two of the survey's goals were to restart the documentation of the island's maritime cultural resources and to aid local efforts to manage this material. In light of the ongoing application of the UNESCO mechanisms, however, it also

represented a rare opportunity to conduct maritime archaeological work under the aegis of UNESCO guidelines, testing their efficacy in the field.

Past Maritime Archaeological Work in Northern Cyprus

Prior to the invention and use of the aqualung in the 1950s, maritime archaeological research on Cyprus was confined to terrestrial studies of harbor sites, such as Joan du Plat Taylor's survey and partial excavation of the Roman-era coastal site at Ayios Philon in 1935, 1937 and 1938 (Fig. 1)². Organized diving surveys began in the late 1950s, first represented by British military personnel investigating areas off Paphos and Lara along the western coastline but were soon defined by Witold Daszewski's professional archaeological survey of the ancient harbor at Nea Paphos in 1965³. Much of this early work was incorporated into Michael Katzev's Cyprus Underwater Archaeological Search (CUAS) in September of 1967, a project that briefly established Cyprus as a center of maritime archaeological activity in the eastern Mediterranean⁴.

Following Katzev's investigation of sites off the west coast along the Akamas peninsula and Paphos, and Cape Saint Andreas at the eastern tip of the island, the CUAS team was brought to an exposed mound of approximately 80 well-preserved Rhodian and Samian amphorae dating from the late fourth to early third century BC, representing a

---

¹ See, for example, Frost 1970; Engvig – Beichmann 1984; Leonard 1995; Leidwanger 2007; Demesticha 2011.

² Taylor 1980; Hirschfeld 2007.

³ Frost 1970, 22; Daszewski 1981; Hohlfelder 1995, 196-197.

⁴ Katzev 1974, 177.

shipwreck partially buried in the sea floor⁵. The subsequent excavation of this assemblage between 1968 and 1969 recovered both a unique collection of material representative of seafaring life in the late-Hellenistic or early-Roman era and approximately 60 percent of the vessel's wooden hull – making it the best-preserved ancient hull found on the sea floor and, presently, the best-preserved that has been recovered from the sea-floor as well.

Moreover, the significance of the site prompted local authorities to renovate galleries in the nearby Crusader-era castle in Kyrenia to store, conserve and display the assemblage and, soon, the exhibit became the second-most popular tourist destination on Cyprus after the ancient city of Salamis⁶. This popularity also catalyzed maritime archaeological activity across the island. George Bass, at the prompting of Michael Katzev, laid the foundations for the American Institute of Nautical Archaeology (AINA) in Nicosia by 1973, and the AINA used Cyprus as its base for surveys along the Turkish coastline that year and the next⁷. Jeremy Green, who participated in the CUAS, returned to Cape Saint Andreas in 1969 (Fig. 1), initiating four seasons of surveys there that tested underwater metal detectors, magnetometers and echo sounders, and established survey methodologies later used elsewhere in the Mediterranean⁸. From Israel, Elisha

Linder and Avner Raban began their surveys of harbours around the Cypriot coastline in 1971, followed by Nicholas Flemming's work at Salamis in 1973⁹. The Cambridge University Underwater Exploration Group arrived in 1974 to survey Salamis as well, but their expedition was unexpectedly cut short by the military intervention of Greek and Turkish forces on Cyprus in July and August that summer¹⁰.

The Application of UNESCO Regulations in Northern Cyprus

These military interventions initially meant that all maritime archaeological work around the island stopped. Indeed, the first international team to resume maritime field work was likely the Swedish team finishing the survey at Cape Kiti, along the southern coastline, in 1980, seven years after their last visit¹¹. Complicating archaeological matters across part of Cyprus, however, was the new political dynamic established by the settlement of the Turkish military in the northern 38 percent of the island. Due to their ongoing presence and the absence of a local infrastructure of governance, archaeological work in this portion of the island was now subject to regulation by the UNESCO Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, or the Hague Convention, of 1954. This convention promotes a series of procedures designed to protect cultural property from intentional or accidental damage when caught

⁵ Katzev 1974, 182-184.

⁶ Katzev 1975, 339.

⁷ George Bass, pers. comm., October 2007.

⁸ Green 1970, 4, 40; 1973, 171; Parker 1981, 326-329.

⁹ Flemming 1974, 163; Raban 1995, 163, 165-168.

¹⁰ Anonymous 1974.

¹¹ Engvig – Beichmann 1984, 181.

between warring parties; recommendations include moving items to a safe location and barring the use of built heritage for military purposes. Having been ratified by Greece (1954) and accessed to by Turkey (1965), and being the only extant international convention containing such recommendations, this mechanism was the most appropriate series of guidelines to apply to this region following the events of 1974¹². Indeed, prompted by the widespread destruction and looting in World War II, this was the second Convention created and passed by UNESCO. What was unforeseen by the United Nations in 1974, as well as by the States Parties that created the 1954 Convention, however, would be the duration of the convention's application in northern Cyprus and the increasing complexity of the political environment surrounding it.

For approximately 25 years, the Hague Convention of 1954 was the only convention from the United Nations related to the regulation of archaeological activity within northern Cyprus¹³. Much of the content of the Convention, however, reflects an idealism perhaps endemic to UNESCO and the United Nations following their creation in the wake of World War II. First, many of the recommended procedures, such as those involving the occupation of one High Contracting Party by another, assume a minimal degree of cooperation between

the two warring parties, including the occupying party supporting the efforts of the occupied party to protect potentially-threatened heritage (UNESCO 1954: Article 5). Second, many of the Convention's recommendations seem to be structured within a presumed brevity of future conflicts, not an uncertain and extended aftermath. Indeed, the actions *excavation* and *survey* never arise in the document and, in the event of an occupation, *preservation* is the only course recommended. Third, and particularly complicating, was the creation of the Turkish Republic of Northern Cyprus by the Turkish-Cypriot community in 1983. This governmental infrastructure claims authority over northern Cyprus and its cultural resources, yet is recognized as a sovereign state only by the Republic of Turkey. Nevertheless, what had been an ongoing and complex political dynamic for almost a decade was exacerbated by the presence of a third actor attempting to manage some of the island's cultural heritage when the Hague Convention had no such flexibility; States Parties in the Convention were either the occupied or the occupier, and efforts to interact with cultural heritage could only work within this binary system.

In the two decades following the military interventions in 1974, international efforts to interact with cultural heritage in northern Cyprus were in stasis. The Greek-Cypriot and Turkish-Cypriot communities claimed authority

---

¹² Toman 2010, 2-3.

¹³ Other mechanisms, such as Article 11 of the 1970 Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of

Cultural Property, regulated the illegal movement or trade of heritage from Cyprus, however.

over the cultural heritage in this region yet, while the United Nations' recognition of the Greek-Cypriot state granted them legal rights, the Turkish-Cypriot community had actual power by controlling access. In combination with the unsuccessful efforts by the United Nations to mediate a resolution between the two communities, the recommendation by the 1954 Hague Convention on *preservation* in times of military occupation had, within this protracted and convoluted political dynamic, been reduced to an unintended policy of general inactivity.

The UNESCO Second Protocol was ratified 1999, and its contents updated and appended the 1954 Hague Convention. In particular, Article 9 codifies activities in regions considered to be occupied territory by the United Nations and reiterates the recommendations in Article 5 of the Hague Convention, but also addresses the issue of excavation. Article 9, paragraph 1, subsection (b) states: "...[a Party occupying the territory of another Party shall prevent, in this territory] any archaeological excavation, save where this is strictly required to safeguard, record or preserve cultural property".

The conventional interpretation of these guidelines is that excavations in regions considered to be occupied territory will not conflict with the interests of the United Nations if the cultural property to be excavated is under a demonstrable, usually man-made, threat. In 2009, however, ambiguities within this guideline arose and mired the efforts of the

Karpaz Maritime Heritage Survey in an unfortunate legal paradox.

Survey Background and Methods

Working under the permit granted to a team from Eastern Mediterranean University, Cyprus, and the University of Tübingen, Germany, to begin studying the Late Bronze Age site on Kral Tepesi, near Kaleburnu / Galinoporni, the Karpaz Maritime Heritage Survey began investigating the adjacent coastline in 2008¹⁴. The survey area was a 14 kilometer stretch of coastline extending from the Bronze Age site of Nitovikla in the southwest to the small, natural harbour near the Melissaros Forest in the northeast, known locally as the Balveren Ormanı (Figure 1). Turkish-Cypriot university students, and Turkish, German and American team members participated in the 2008 and 2009 seasons, with an additional member from England in 2009.

Conscious of the delicate political dynamics amongst the Cypriot communities and the recommendations of the 1954 Hague Convention and the 1999 Second Protocol, the Karpaz Maritime Heritage Survey survey methodology encompassed the survey and *in situ* documentation of material only. In addition to coastal walking surveys, underwater survey methods included the use of snorkels in the foreshore and SCUBA equipment in deeper water. As two of the goals of the Karpaz Maritime Heritage Survey were to re-start the documentation of maritime cultural heritage along the northern-Cypriot coastline and, through the resulting record, to aid local

¹⁴ Bartelheim et al. 2008; Harpster 2010.

cultural resource management efforts, the Karpaz Maritime Heritage Survey was not searching solely for shipwrecks but documenting concentrations of archaeological material on the seafloor. Within this methodology, a 'site' was defined as a concentration of diagnostic artifacts in a circle 20 m in diameter; in 2008 this equaled five or more such artifacts within that area, but in the 2009 season this was refined to ten or more such items within the same space.

Photography of items *in situ* on the seafloor generated specific visual records, whereas two methods were used to generate site plans. A Total Station based on shore would plot the locations of items in water less than one meter deep, and the 3H Site Surveyor program was used on deeper sites. In either case, a heavy datum was set 10 meters north, south, east and west from a diagnostic artifact at approximately the center of an assemblage, and these datums would define the extent of the site¹⁵. When the 3H Site Surveyor program was utilized, measurements were taken from each datum to fix the location of items within the site.

Survey Results and Paradoxes

Overall, the 2008 and 2009 survey seasons identified eight sites within the survey area, concentrated primarily near Cilaes Adası. Two sites, Kral Tepesi Underwater (KTU) 4 and 5 were in the foreshore, whereas the remaining six were in deeper water, up to 18 meters deep. In KTU 6, fragments and handles of four

possibly Archaic types from Cyprus were identified, in addition to the basket handles and toes of six Type B, C or D Cypriot or Levantine amphorae from the seventh to third centuries BC. Two possible fragments of a Dressel 1B amphora, from the first century BC, were identified as well, and the upper portion of what may be a Kapitän Type 2 amphora, from the third to fourth centuries AD¹⁶. KTU 7, in contrast, may have amphorae from Crete, Knidos, Samos or Kos, more fragments of basket-handle amphorae, and a small stone anchor¹⁷. KTU 8, the deepest site investigated, is characterized by Hellenistic and Roman-era amphorae from Chios, Kos, Palestine and the Aegean (Fig. 2)¹⁸.

One site of particular interest in the 2009 season was KTU 2, a site first found in 2008 containing five stone anchors, a single fifth or fourth century BC, possibly Chian amphora, and a collection of 26 Roman-era *opus sectile*. In 2008, an effort was made to map and document all *opus sectile* evident in the site because, of all the artifacts in the assemblage, these were the items most likely to be looted¹⁹. Due to their colors – white and pale yellow – the shallow depth of the site (*c.* 8 m) and their relatively small size, they were easy to identify from the surface and also very portable (Figs. 3 – 4). As a result of focusing on the marbles, only a selection of ceramics in the southern half of the site were documented in 2008; further documentation was to be completed in 2009²⁰.

¹⁵ Harpster 2010.

¹⁶ Peacock – Williams 1986, 89.

¹⁷ Whitbread 1995, 82, 107-108.

¹⁸ Whitbread 1995, 81-82, 135.

¹⁹ Harpster 2010.

²⁰ Harpster 2010, 15-16.

The team returned to KTU 2 on August 15th, 2009, to discover that the site had been disturbed over the intervening year. Investigations concluded that five of the *opus sectile* were missing. On the site plan, these are marbles 2, 8, 9, 22 and 23 (Fig. 5). Suspecting that these had been buried by natural processes, intrusive searches of the upper 5 to 10 cm of the seabed in the recorded locations of these marbles were conducted, but revealed nothing. Similar searches for other fragments, such as marble 5, however, revealed their presence in the proper location. Thus, it was presumed that these six *opus sectile* had been stolen. Adding to the initial confusion yet further demonstrating the disturbance of the site, was the movement of at least five other marbles. Fragments 16, 17, 19, 21 and 24 all changed locations by at least 20 cm. Marble 19, in particular, may have moved approximately 5 m to the southwest and was temporarily re-recorded as a new fragment. The possibility that these marbles moved via natural causes was addressed but subsequently dismissed. The marbles may have shifted uniformly from their original location to another slightly to the south, but two shifted to the southwest, two to the southeast, and only one directly southwards. Similarly, not all of the marbles on site moved. Marble 16, which is 22 cm long by 15 cm wide, moved to the southeast but marble 14, a smaller hexagonal piece originally less than one meter from marble 16, did not. This selective movement also rules out the effects of nets dragged over the site, but still leaves the possibility that anchors –

attached to boats drifting southwards in strong winds – slowly furrowed across the seabed, moving a marble tile as they did so. Divers may have been haphazardly relocating items as well, although the consistent movement of items to the south seems incompatible with this scenario. Regardless of the underlying cause of the tiles' movements, what was clear was that this disturbance and the evident looting threatened the integrity of the site and the safety of the artifacts themselves. The team was able to finish mapping and documenting KTU 2 in 2009, but the evident threat to the site added a new element to the surveys along the Karpaz peninsula.

Evidence of such a threat should warrant the excavation of the material as a means of protecting it. Similarly, within the United Nations' perception of northern Cyprus as occupied territory, Article 9 of the 1999 Second Protocol recommends excavation as well. Due to the political complexities on Cyprus and the legally-ambiguous nature of the northern-Cypriot authorities within the international community, however, this option is not as simple as it may appear.

Excavation as a means of preservation is an understandable recommendation in light of a demonstrable threat, but what is not addressed in these international mechanisms is who grants permission for the efforts, monitors the work, and takes possession of the material once it has been retrieved. Within the binary model of the 1954 Hague Convention, the Republic of Turkey should cooperate with the Republic of Cyprus to preserve cultural property in northern Cyprus.

The Republic of Turkey, however, has not accessed to the 1999 Second Protocol and is thus not bound by the Protocol's regulations regarding an excavation in the presence of a perceived threat. Moreover, as the Republic of Turkey recognizes the sovereignty of the Turkish Republic of Northern Cyprus, they thus grant that institution an apparent authority over the management of cultural heritage within northern-Cypriot territory.

Within the political dynamics on Cyprus, both the northern-Cypriot community and the Department of Antiquities in the Republic of Cyprus claim authority over archaeological activity across the northern 38 percent of the island. The Republic of Cyprus may extend permission recognized by the United Nations to conduct work in northern Cyprus, yet the Turkish-Cypriot community not only controls access, but also will not recognize the validity of Greek-Cypriot authority within their territory. Two permits to conduct the work may not be held simultaneously, and while the Turkish-Cypriot community may also grant permission to conduct the work, that endorsement will not be recognized by the United Nations.

Lastly, as the excavation of this material would occur in the region claimed by the northern-Cypriot authorities, and such work could not take place without their knowledge, they could make a claim to the artifacts in question. Granting them possession, however, would be perceived as an act of looting and theft by the Republic of Cyprus and, possibly, the international community.

Turning over the artifacts to the Department of Antiquities in the Republic of Cyprus, in contrast, would be perceived by the Turkish-Cypriot community as a similar act of theft, and would encompass the transportation of the objects across the Green Line patrolled by the United Nations and presently separating both communities. Therefore, an excavation to protect this material and the very method endorsed by the United Nations' 1999 Second Protocol is a virtually impossible option and packed with political implications; the items have been left *in situ*, to be assessed by occasional visits to the site.

Progress and Stasis

Despite its brevity, the Karpaz Maritime Heritage Survey was successful in a variety of ways. First, its actions represent a small but, perhaps, important step in reinvigorating the documentation and management of the maritime cultural resources along the northern-Cypriot coastline. Moreover, by incorporating local Turkish-Cypriot university students in the project, it also aided in the growth of local knowledge and skills, prompting further work that may emerge from the Turkish-Cypriot community itself.

Secondly, and equally important, the Karpaz Maritime Heritage Survey also tested the efficacy and applicability of the 1954 Hague Convention and the 1999 Second Protocol to maritime archaeological field work. These surveys represent the first time that underwater archaeological work has been conducted under their aegis, and it is clear that less may be accomplished than hoped. As is

evident by the limited results of these surveys, cultural heritage on the seafloor may be found, surveyed, and plotted on a map, but analysis of the material is very limited as nothing may be removed from the seabed for documentation, even on a temporary basis. Indeed, many of the typological labels in this report are tentative due to the limited information that may be gathered from the material *in situ*. Similarly, the limits on intrusive investigations mean that surveys may only study material on the surface of the seafloor, but may prompt criticism when sand and sediment are cleared for photography or documentation – at what point, for example, does the clearance of sand from the surface of an artifact become an intrusive excavation?

Equally unfortunate is the inability to protect properly the *opus sectile* documented in 2008 and 2009. Admittedly, these items are not very rare or unique either in the eastern Mediterranean or on Cyprus in particular, but it is nevertheless disheartening to acknowledge that the 1954 Hague Convention and the 1999 Second Protocol – mechanisms meant to extricate cultural heritage from ambiguous, threatening or destructive political contexts – are unable to do so. The documents themselves are unchanging, but the contexts of their application are rarely static or brief; the creation of the Turkish Republic of Northern Cyprus, the continuing negotiations between the two Cypriot communities and, in 2003, the opening of the Green Line, are three of many testaments to the fluidity and longevity of the situation on Cyprus in

particular. The rigidity of these documents and their unintended ambiguity when applied over decades, as a result, has created a perilous situation that stifles efforts and, ultimately, endangers the heritage itself.

Acknowledgements

Conceiving of, undertaking and completing the 2008 and 2009 underwater surveys at Kaleburnu / Galinoporni was the accomplishment of many people. First and foremost, I must thank Emine Pilli and Figen Caner for their expertise and knowledge and Uwe Müller, Martin Bartelheim and their team for their support, and we will all miss Lothar Herling. Tuncay Sadıkoğlu was our Diving Safety Officer both seasons, and his patience and logistical help were invaluable. The entire team, including Michaela Reinfeld, Sevil Peker, Giles Richardson, Hasan Istillozlu and Huseyin Aydınli were motivated, enthusiastic and hard-working, characteristics that were rewarded by the generous support of a National Geographic Conservation Trust Grant in 2009 to undertake our fieldwork that year. Lastly I want to thank Elif Denel for her efforts translating this article into Turkish, as well as the proof-reading skills of Fahri Dikkaya and Zeynep Çizmeli-Öğün.

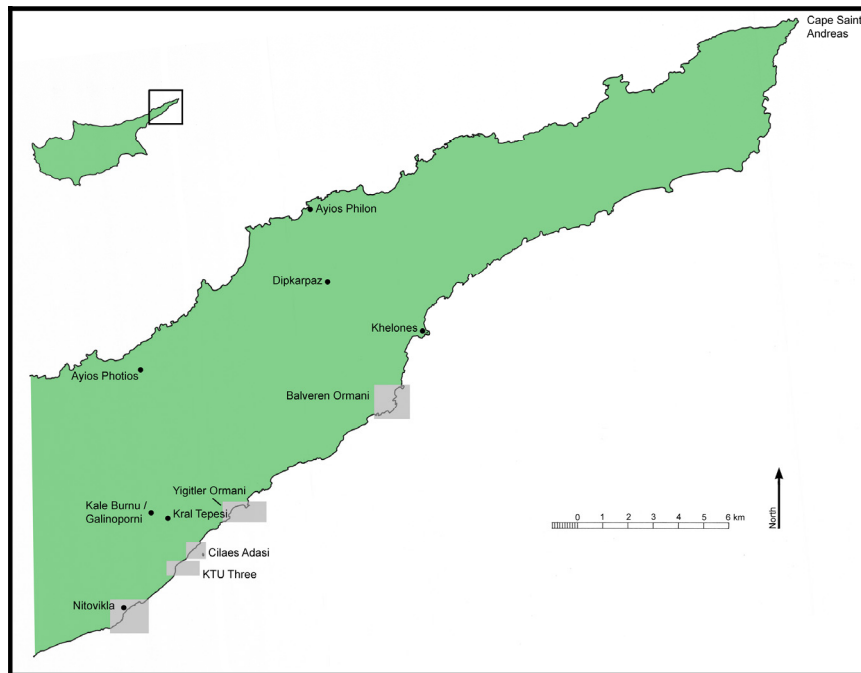
Figure Captions

- Figure 1:** Map of the Karpaz peninsula. The grey squares indicate the survey areas investigated in 2008 and 2009 (Matthew Harpster).
- Figure 2:** Possible Chian or Koan-style amphora in KTU 8 (Michaela Reinfeld).
- Figure 3:** Two of the *opus sectile* in KTU 2. The hexagonal marble is 9.2 cm along each edge (Matthew Harpster).
- Figure 4:** Marble 20 next to Anchor One at the center of KTU 2 (Michaela Reinfeld).
- Figure 5:** Plan of the *opus sectile* at KTU 2. Marbles 2, 8, 9, 22, and 23 (circled in red) disappeared between the 2008 and 2009 seasons. The arrows near marbles 16, 17, 19, 21 and 24 (circled in blue) indicate movement to the south (Matthew Harpster).

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- Anonim 1974 Anonim, *Cambridge University underwater exploration group, Salamis Survey 1974* (1974).
- Bartelheim et al. 2008 M. Bartelheim – B. Kızılduman – U. Müller – E. Pernicka – H. Tekel. 2008. “The Late Bronze Age Hoard of Kaleburnu / Galinoporni on Cyprus”, *Památky Archeologické* 99, 2008, 161-188.
- Daszewski 1981 W. Daszewski, “The main Harbor and Auxiliary Anchorages of Nea Paphos, in light of underwater observations”, *Meander* 6, 1981, 327-336.
- Demesticha 2011 S. Demesticha, “The 4th-Century BC Mazotos Shipwreck, Cyprus: a preliminary report”, *IJNA* 40, 2011, 39-59.
- Engvig – Beichmann 1984 O. T. Engvig – M. Beichmann, “Underwater activities and the situation at Cape Kiti, Cyprus”, *OpAth* 15, 1984, 181-186.
- Flemming 1974 N. Flemming, “Report of preliminary underwater investigations at Salamis, Cyprus”, in: RDAC (1974).
- Frost 1970 H. Frost, “Some Cypriot Stone Anchors from Land Sites and from the Sea”, in: RDAC (1970).
- Green 1970 J. Green, *Cape Andreas expedition 1969* (Oxford 1970).
- Green 1973 J. Green, “An underwater archaeological survey of Cape Andreas, Cyprus, 1969-70: a preliminary report”, in: D. J. Blackman (Ed.), *Marine archaeology* (1973).
- Harpster 2010 M. Harpster, “The 2008 Maritime Heritage Assessment Survey along the Karpaz Peninsula, Cyprus”, *IJNA* 39, 2010, 295-309.
- Hirschfeld 2007 N. Hirschfeld, “Joan du Plat Taylor: The Road to Apliki”, in: B. Kling – J. D. Muhly (Eds.), *Joan du Plat Taylor's Excavations at the Late Bronze Age Mining Settlement at Apliki Karamallos, Cyprus* (2007).
- Hohlfelder 1995 R. Hohlfelder, “Ancient Paphos beneath the Sea”, in: V. Karageorghis – D. Michaelides (Eds.), *Cyprus and the Sea* (1995).
- Katzev 1974 M. Katzev, “Cyprus underwater archaeological search, 1967”, *NatGeoRes* (1974) 177-84.
- Katzev 1975 M. Katzev, “Conservation of the Kyrenia Ship, 1970-71”, *NatGeoRes* (1975) 331-40.
- Leidwanger 2007 J. Leidwanger, “Two Late Roman Wrecks from Southern Cyprus”, *IJNA* 36, 2007, 308-16.

- Leonard 1995 J. Leonard, “Evidence for Roman Ports, Harbours and Anchorages in Cyprus”, in: V. Karageorghis – D. Michaelides (Eds.), *Cyprus and the Sea* (1995).
- Parker 1981 A.J. Parker, “Stratification and contamination in ancient Mediterranean shipwrecks”, *IJNA* 10, 1981, 309-35.
- Peacock – Williams 1986 D.P.S. Peacock – D. F. Williams, *Amphorae and the Roman Economy. An Introductory Guide* (London and New York 1986).
- Raban 1995 A. Raban, “The heritage of ancient harbor engineering in Cyprus, the Levant”, in: V. Karageorghis – D. Michaelides (Eds.), *Cyprus and the Sea* (1995).
- Taylor 1980 J.d.P. Taylor, “Excavations at Ayios Philon, the Ancient Carpathia. Part I: The Classical to Roman Periods”, in: *RDAC* (1980).
- Toman 2010 J. Toman, “The road to the 1999 Second Protocol”, in: N. van Woudenberg – L. Lijnzaad (Eds.), *Protecting Cultural Property in Armed Conflict: An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* (2010).
- UNESCO 1954 UNESCO, *Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* (1954).
- UNESCO 1999 UNESCO, *Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin 1954 Lahey Sözleşmesi’nin İkinci Protokolü* (1999).
- Whitbread 1995 I. K. Whitbread, *Greek Transport Amphorae, A Petrological and Archaeological Study* (Athens 1995).

Resim / Figure 1

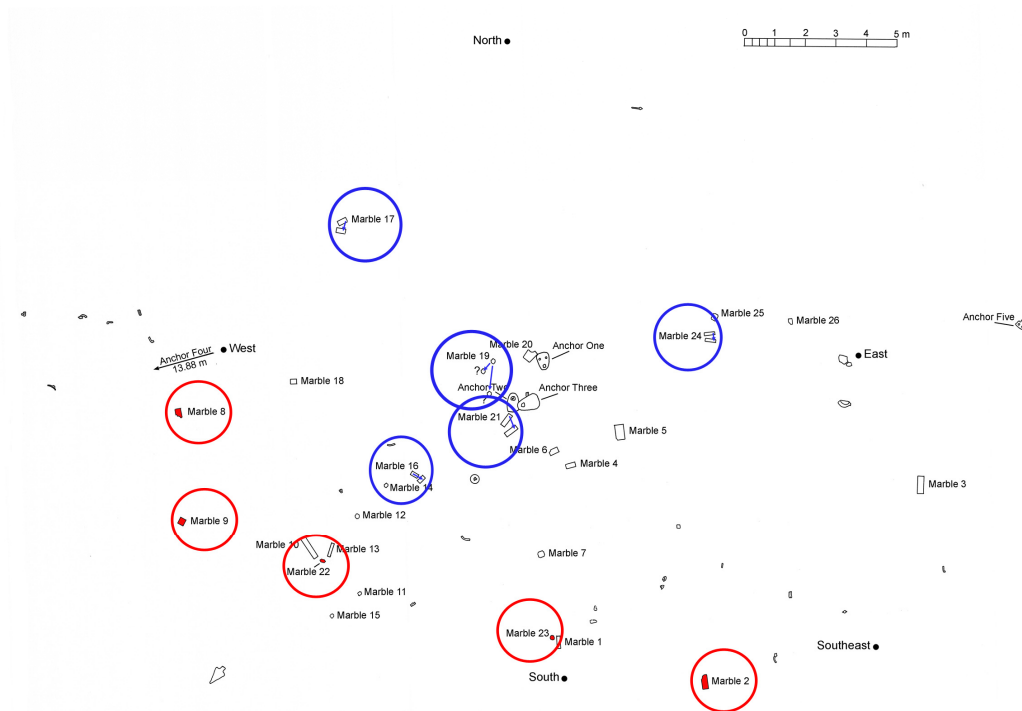
Resim / Figure 2

Resim / Figure 3

Resim / Figure 4

Resim / Figure 5